

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
СЛАВУТИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

АВТОБІОГРАФІЧНА ПОВІСТЬ
«ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ» ЯК СПОВІДЬ ДУШІ
МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА.
РОЗДІЛ «ПРО ДАЛЕКІ МИНУЛІ ЧАСИ»
7 КЛАС

Урок підготувала: **Купрієнко Тетяна Василівна**,
учитель української мови та літератури
Славутицької загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 3
Київської області

Тема: Автобіографічна повість «Гуси-лебеді летять»
як сповідь душі Михайла Стельмаха

Розділ програми: «Про далекі минулі часи»

7 клас

Урок підготувала

Купрієнко Тетяна Василівна,

вчитель української мови та літератури

Славутицької ЗОШ I-III ступенів № 3

м. Славутича Київської області, 2014 р.

Мета: ознайомити школярів з життєвим і творчим шляхом М. Стельмаха. Опрацювати ідейний зміст I та II розділів змісту повісті; з'ясувати символічний образ гусей-лебедів; акцентувати увагу на ролі оточенні щодо формування особистості Михайлика; **розвивати** асоціативне мислення, естетичні смаки учнів, увагу, спостережливість, грамотно висловлювати свої думки уміння творчо мислити; **виховувати** в учнів почуття любові до рідної літератури.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Епіграф уроку:

А лебеді летять....

над моїм дитинством,

над моїм життям...

М. Стельмах

Обладнання: портрет М. Стельмаха, бібліотечка його творів, дидактичний матеріал (тестові завдання, картки), мультимедійна дошка, скринька з гарбузовим насінням, домоткані рушники, фільм Олександра Муратова за твором Михайла Стельмаха «Гуси –лебеді летять», презентація вчителя до уроку, творча робота учнів «Природа краю Михайла Стельмаха – Вінничини», презентація «Розповідь про Михайла Стельмаха», відеозапис Ірини Стиць «Виростеш ти, сину,..» на слова Василя Симоненка «Лебеді материнства», відеозапис пісні у виконанні Ніни Матвієнко «Ой летіли дикі гуси».

**За п'ять хвилин до початку уроку для супроводу фізкультхвилинки звучить
пісня у виконанні Ніни Матвієнко «Ой летіли дикі гуси»**

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель:

По студених росах знов іде світання,
І дорога має казкою у даль,
Як моє дитинство, як моє прощання,
Як моя роками стишена печаль.

Краю мій зелений, вічная дорога,
Та безсмертник в полі, в небеса гроза, -
Припаду я серцем до твого порога,
Як твоя кровинка, як твоя сльоза.

М. Стельмах

**Звучить пісня у виконанні Ірини Стиць «Виростеш ти, сину..» на слова
Василя Симоненка**

Життя людини починається світанком її душі – дитинством. Усі дорослі були дітьми, тільки мало хто це пам'ятає, а пам'ятати-таки повинні, бо дитинство – дивовижна, неповторна пора, за якою шкодуєш лише тоді, коли вона промайне. Тоді у той чарівний світ можна повернутися хіба що уявою. І сьогодні ми здійснимо уявну подорож у світ дитинства Михайла Стельмаха, бо його «Гуси-лебеді летять» – це своєрідна сповідь дорослого письменника. А яким цей світ був для головного героя, що найбільше запам'яталося йому, як формувався світогляд митця, ми і довідаємося на сьогоднішньому уроці.

Запис теми та епіграфу уроку

3. Основний зміст уроку

3.1 Розповідь про письменника:

- показ фрагменту фільму;
- представлення учнівської презентації про М.Стельмаха ;
- показ презентації про природу Вінничини;

3.2 Слово вчителя:

Відомий письменник дивиться на небо. Він щось хоче побачити там? Ні, він згадує своє дитинство і вслухається в «бентежні звуки далеких дзвонів», що їх струшують на землю з високого піднебесся оті казкові гуси-лебеді, повертаючись весною з далекого вирію.

Виразне читання вірша Олександра Олеся «Білі гуси летять над лугами»

3.3 Теорія літератури: Автобіографічний твір.

Автобіографія – опис автором свого особистого життя; художній життєпис. Від мемуарів або щоденника відрізняється наявністю елементів вимислу та узагальнення. (с.103 у підручнику)

Якщо у художньому творі автор використовував події свого особистого життя як вихідний матеріал, опрацьований ним, такий твір називається автобіографічним.

Символ (у підручнику с. 117-118) – предмет або слово, яке умовно виражає суть певного явища (скажімо, хліб-сіль – символ гостинності). Значення символу домислюється, тому його сприйняття залежить від читачів. Символ багатозначний. Порівняно з алегорією символ більш багатозначний, широкий, дає велику свободу тлумачень. В цілому ж алегорія та символ дуже близькі.

4. М. Стельмах «Гуси-лебеді летять...» (1963р.)

4.1. Передумова написання твору.

Дійшовши свого полудня віку, Михайло Панасович Стельмах написав повість про власне дитинство – «Гуси-лебеді летять». Роботу над нею письменник датував 1963—1964 роками.

Отже, за роботу над оповіддю про дитинство Михайло Панасович узявся, досягнувши свого творчого віку. У творі М. Стельмах показав лад сільського життя з його естетикою, під колючими вітрами часу (1921–1922 роки). Михайло Панасович у повісті малює людей і обставини так, як він їх побачив, запам'ятав, зрозумів.

4.2. Цю повість М. П. Стельмах присвятив своїм батькам –«з любов'ю і зажурою».

4.3. Події, які відображені у творі

Тільки-тільки відлютувала громадянська війна. Через село хвилями прокочувалися червоні козаки, гетьманці, січові стрільці, петлюрівці, пройшло, відступаючи військо Пілсудського. У лісах іще блукають ті, кого голова комнезаму дядько Себастьян називає бандитами. З Херсонщини прибивається виснажена жінка з дитиною, – там голод. Про голод у південних селах говорять дядьки в своїх стихійних «політбесідах», згадуючи і про підступну «багряницю», Антанту, розруху «Рощот панам» – вони вже дали поміщицькі маєтки, економії розгромлено, ще «коли настала революція». Незаможники тепер ведуть суперечки про землю, їм якраз нарізають ділянки з колишнього панського поля.

Виразне читання вірша Олександра Олесь «Білі гуси летять над лугами»

Олександр Олесь

Білі гуси летять над лугами...

Білі гуси летять над лугами,
В синім небі біліють снігами,
В синім небі хмарками зникають,
Довго-довго їх очі шукають.
Білі гуси на озеро впали,

Тихі води кругом розгойдали...
Розцвіли, як купави великі...
Довго-довго їх чуються крики.
Навмивалися, накупалися,
Нагойдалися, нагулялися.
Закричали, знялись і полинули,
Тільки пір'я на спогад покинули.

**Читання напам'ять уривку з повісті «Гуси-лебеді летять»
(Над нашою хатою...)**

Показ уривку (початок) з кінофільму О. Муратова «Михайло Стельмах»

4.4 Бесіда

Назва твору «Гуси-лебеді летять» – символічна. Отже, символ лебединої краси – неповторні, швидкоплинні роки дитинства, які роблять цей світ кращим, добрішим, досконалішим.

4.5 Герої твору, їх розподіл

Михайлик, його мати та батько, дід і баба, попова наймичка Мар'яна, дівчина Люба, кобзар Левко, майстер на всі руки дід Дем'ян, ну і, звичайно, дядько Себастьян – це полюс добра. А полюс зла – улізливий кар'єрист Юхрим Бабенко, «скупий рицар» дядько Володимир, дядько Сергій з його «темною душею»...

4.6 Тема: зображення життєвої долі українського села першої половини ХХ століття, епізодів з власного дитинства М. Стельмаха, коли він був дев'ятидесятирічним хлопчиком.

4.8. Ідея: автор закликає бачити красу, любити рідну землю, що «така свіжа, така м'яка, мов колиска», «щоб люди мали людяність у серці, хліб на столі і не журились».

4.9. Особливості твору:

- розповідь від першої особи;
- автобіографічність;

- символічний образ гусей-лебедів;
- зв'язок з народознавством;
- наявність ліричних відступів (розмірковування хлопчика над власними вчинками, поведінкою інших людей, сприйняття ним оточуючого світу; розповідь про минуле життя інших героїв).

5. Опрацювання I розділу твору

5.1. Вступне слово вчителя.

По студених росах знов іде світання,
І дорога лине казкою у даль,
Як моє дитинство, як моє прощання,
Як моя роками стишена печаль...

Рядки ці – мовби своєрідний заспів долі повісті «Гуси-лебеді летять...»

Повість розпочинається хвилюючою картиною: «Прямо над нашою хатою пролітають лебеді». Лебеді на білих крилах приносять весну й життя. Щоб повернути лебедів, Михайлик хоче стати чародієм. Замислюється над «таємничим словом», а навколо «починає кружляти видіння казки, її нерозгадані дороги, дрімучі проліси і ті гуси-лебеді, що на своїх крилах виносять з біди хлопця». Казка «вкладає» в Михайликові уста «оте слово, до якого дослухаються земля і вода, птиця в небі й саме небо...» Сувора дійсність переплітається з чарівною казкою-мрією про світле життя.

5.2. Виразне читання учнями окремих епізодів розділу.

5.3. Тема: відображення приходу весни, її вплив на життя селян; знайомство з Михайликом, його родиною.

5.4. Ідея: возвеличення краси природи; вміння її розуміти і цінувати.

5.5. Основна думка: дитинство – вік, коли формується майбутня людина, і тому так важливо навчити її любити, розуміти і цінувати довкілля.

5.6. Композиція.

Експозиція: розповідь діда Михайлика про прихід весни і ключі сонця.

Зав'язка: бажання хлопчика зрозуміти те, що відбувається навесні. Зустріч з дядьком Себастьяном.

Кульмінація: отримання родинного листа від батька Михайлика. Розв'язка: прогулянка хлопчика з Петром до лісу.

5.7. Сюжет.

Розповідь діда Дем'яна про ключі, що є у сонця, якими воно «відімкне землю». Незадоволення матері поведінкою Михайлика. Бабуся і внук у церкві. Сприйняття Михайликом картини Страшного суду під час перебування в церкві. Розмова Михайлика з дядьком Себастьяном. Розповідь про життя дядьки Миколи. Читання дядькою Миколою листа від батька, в якому сповіщалося, що він живий і здоровий, передавав низький уклін усім родичам. Михайлик з дозволу матері вирушає на прогулянку до лісу. До нього залучається і Петро.

5.8. Бесіда за питаннями.

- Як М. Стельмах описує рідну місцевість?

«Росте і міниться увесь світ, збагачене білими хмарами небо, і самотні скрипучі журавлі, що нікуди не полетять, і полатані веселим зеленим мохом стріхи, і блакитна та діброва під селом, і чорнотіла, туманцем підволохачена земля, що пробилася з-під снігу».

- Які зміни будуть відбуватися у природі з приходом весни?

«Тепер... геть-чисто все почне оживати: скресне крига на ріках та озерах, розмерзнеться сік у деревах, прокинеться грім у хмарах, а сонце своїми ключами відімкне землю».

- В чому ж призначення сонця на землі, на думку діда Дем'яна?

«...Якось доброї години гляне сонце із свого віконечка вниз, побачить, що там і земля, і люди, і худібка, і птиця помарніли і скучили за весною, та й спитає місяця-брата, чи не пора землю відімкнути? Місяць кивне головою, а сонце посміхнеться і на промінні спустить у ліси, у луки, в поля і на воду ключі, а вони вже знають своє діло!»

- Чому Михайлик захвилювався з приводу того, що сонце може загубити ключі?

- За що мати частенько сварилася на Михайлика?

«І що це за мода пішла: не встигнеш босоніж вискочити з хати, як одразу сварять, а то й духопелять тебе і називають Магометом, вариводою, лоботрясом».

Показ слайду «Мрії Михайлика – чоботи 20-х років ХХ ст.»

«А в чому ж ти вискочиш, коли тепер не кожний дорослий розживеться на взуття? Скажи про це, – знову ж розумником назвуть тебе, затюкають, ще й згадають, що за мною давно плаче попруга з мідною пряжкою, горіла б вона зі своїми плаканням ясним вогнем!»

- Як діти раділи приходу зими?

«Машинерія твоя летить, аж гуде, вітер у вухах пересвистує, збоку собаки гавкають, на дзвіниці дзвонять, перед тобою хати хитаються, підстрибують, уся земля йде обертасом, а ти, мов кум королю, розсівся на своїх ногах, щоб не мак мерзли, і переганяєш дівчат або якогось страхополоха, з розгону вриваєшся у чийсь санчата і м'ячем вилітаєш на сніг».

- Якого покарання і за що зазнав Михайлик від мами?

«...Я опинився перед побліднілою од страху і гніву матір'ю. Ось тепер усі почали дивитись на мене, ніби я з місяця звалився. А хтось уже приніс матері ночовки, що встигли чомусь надколотись. Мати підхопила їх під руку та й, не дуже церемонячись, потягла мене з грища на розправу. Хотів я гайнути кудись навтіки, де перець не росте, та материна рука наче приросла до моїх обох ковнірів. Гай-гай, куди поділася моя радість, коли я поперед ночовок і матері поплентався додому».

- Для чого бабуся повела Михайлика до церкви?

«Там я мав і покаятись, і набратися розуму, якого усе чомусь не вистачало мені. Та я не дуже цим і журився, бо не раз чув, що такого добра бракувало не тільки мені, але й дорослим».

- Як треба було там себе поводити?

«...Щоб я у церкві не лобутрясничав, не шморгав носом, не крутився дзвигією, не ловив гав, не перся наперед, не сміявся, не пирхав, не ліз на крилас та частіше хрестив лоба».

- Що побачив Михайлик у церкві на картині грізного Страшного суду?

«Тут на веселці, як на гойданці, владо сидів Христос-вседержитель, під ним чиясь дебелила рука важила на шалькових терезах правду і кривду, обабіч вседержителя на білих хмарах стояли пророки, Богородиця і Іван Предтеча. Нижче, ліворуч, був рай, обнесений товстелезним кам'яним муром. Святий Петро вів до райської брами виснажених праведників, а в самому раю уже стояли три бородаті праотці і гурт веселих запорожців, усі вони були в широких червоних штанях і при зброї, на їхніх головах пишались довгі оселедці.

А от праворуч починалося справжнє страхіття: тут юрмилися чорні, наче вони всю зиму кіптюжились у комині, чорти і вогнем дихала мерзопакосная пащека змії. До неї, туманіючи від жаху, підходили грішники: п'яниця з барилком горілки, товстий салганистий пан, що наїв м'яса на чужому горі, мельник-злodusя з привішеним на шиї жорном, суддя-хапуга з торбою нечестивих грошей, чернець, що заглядав не в святе письмо, а в гріховні суєти, якась підмальована, гарно зодягнена, але гордовита пані, під нею було написано: «Пиха». За нею карлючилились брехуни і донощики з язиками, схожими на копистки, та інша дрібна потерть, що не жила, а тільки хитрувала і гріховодила на землі».

Показ слайду «Картина грізного Страшного суду».

- Якою була реакція Михайлика від побаченого?

«Хоча й страшнувато було дивитися на все це людинопадіння, але я таки придивлявся до нього. На моє щастя, тут нічого не було з тих дурноп'ятих, які босоніж спускалися б у ночовках, і це мене трохи заспокоїло...»

- Яким чином однокрила качка, яка жила у дворі родини Михайлика, могла «розбиратися в людях»?

«Коли біля нашої хвіртки з'являлася добра людина, ми чули догідливе чи розважливе «так-так-так». Ішла славна людина до хати, то й качка, хильцем-хильцем, супроводила її, немовби статечна господиня. Та досить було з'явитися на

вулиці лютобровому дерилюду Митрофаненку або хитрюзі й пустомолоту Юхриму Бабенку, як птиця нагогошувалась, починала вибивати ногами сердиту плетеницю і застуджено репетувати: «ках-ках-ках!»

- Для чого вимушений був Михайлик збігати до дядька Миколи?

- Як мати Михайлика висловлювалася про листа, якого було отримано від чоловіка?

«Чого б ото людям не зробити однакове письмо — і читане, і писане?»

- Чим займалися мешканці села, в якому жив Михайлик?

«Наші вуличани, окрім хліборобства, ще мають і ремесло в руках: столярство, шевство, стельмахівство, бондарство і мірошництво».

- Через що дід Дем'ян, будучи кріпаком, говорив:

«...Біля панської кам'яниці, хай там тільки одне горе стоїть!»

- Чому дід Дем'ян під час богослужіння найбільше вистоював біля святих Юрія та Іллі?

«...Юрій ненавидів зміїв і панство, а Ілля громовими стрілами бив чортів, розтопляючи бісівську шерсть і м'ясо на смолу?»)

- Як дядько Микола пережив голодний 1933 рік?

«Навіть у страшний тисяча дев'яцот тридцять третій рік, голодуючи, дядько Микола кепкував зі своєї недолі. ...Хліба нема, зате маємо в свою волю м'яса: у мене ж худоби не лічено було! – В його очах, обведених тінями голоду, з'явилася давня усмішка життєлюба...»

- Про що батько написав листа? Як його сприйняла родина?

- Чому Михайлику хотілося, щоб батько швидше повернувся додому?

«...А може таке бути, що тато й чоботи привезе мені?»

- Через що Михайлик водночас любив ліс і побоювався його?

«Хоча я й дуже люблю ліс, але побоююсь його душі, вона, як розсердиться, то заведе тебе в такі нетрі, де люди не ходять, де сокира не гуляє»

- Як Петро пояснив можливість відліту сойки до вирію?

«Бо в неї в голові немає однієї клепки: пролетить день, а потім неодмінно хоче взнати, скільки ж вона відмахала верст, – і летить назад».

6. Робота над II розділом повісті.

6.1. Переказ найулюбленіших для учнів епізодів твору.

6.2. Тема: зображення Михайлика, який прагнув отримати книгу для читання, навіть якщо для цього необхідно було потайки взяти у матері; гарбузового насіння.

5.3. Ідея: возвеличення любові до читання, до людини, яка потребує підтримки, допомоги (жебраки); засудження жадності, підступності (Юхрим Бабенко).

5.4. Основна думка: лише той вартий поваги серед людей, хто розуміє їх і допомагає їм.

6.5 Композиція.

Експозиція: любов Михайлика до книги, його фантазії під час їх читання.

Зав'язка: щоб отримати книгу для читання «Пригоди Тома Сойера», хлопець повинен був принести Юхриму Бабенку чотири склянки гарбузового насіння.

Кульмінація: Михайлик без дозволу мами бере насіння, половину з якого віддає хлопчику-жебраку.

Розв'язка: замість «Пригод...» Михайлик отримує для читання казки, замість погроз і сварок матері – подяку від жінки-жебрачки.

6.6. Сюжет.

Михайлик дуже любив читати. Чого він тільки не перечитав! Щоб йому ніхто не заважав, хлопець читав поночі. Саме у цей час Михайлику уявлялася нечиста сила. Одного разу він нею так захопився, що скрикнув, і тим самим побудив всіх. З цього часу мати ховала від сина каганець.

Багато книг було у Юхрима Бабенка. Він погодився дати Михайлику почитати «Пригоди Тома Сойера» за умови, що той принесе йому чотири склянки гарбузового насіння. Хлопець потайки від мами бере його. Зустрівши жебраків, Михайлик половину цього насіння віддає маленькому хлопцю. Замість «Пригод...» Михайлик отримує від Юхрима Бабенка для читання казки, бо той приніс йому тільки дві склянки насіння.

Перегляд відповідних уривків з кінофільму.

Дід зробив для онука вітряк.

Мати висловлює подяку сину від жінки-жебракки за насіння, увагу і доброту.

6.7. Бесіда за питаннями.

- Яку думку висловили члени родини Михайлика стосовно його майбутнього?

«Дід говорить, що з мене буде, бабуся охоче з ним погоджується, а мати – коли як: частіше вона похитує головою і каже зовсім не те, що всміхалося б мені: – Може, з нього й буде толк, якщо безтолоч он звідти вийде,— і пальцем показує на те самісіньке місце, на яке при нагоді й тепер декому показують».

- Через що Михайлик не вважав себе ледачим?

«Я не дуже кривлюсь, коли треба щось робити, охоче допомагаю дідусеві, пасу нашу вреднюгу коняку, рубаю дрова, залюбки гострю сапи, люблю з мамою щось садити або розстеляти по весняній воді і зілляю полотно, без охоти, а все-таки потроху цюпаю сапкою на городі і не вважаю себе ледащом».

- Якими художніми творами захоплювався хлопчик?

«Читав «Кобзаря» і «Ниву», казки і якісь без початку і кінця романи», «Задніпровську відьму, або Чорний ворон і закривавлена рука» і «Три дами й червовий валет», а також різні книжечки, видані петлюрівцями, січовими стрільцями та Червоною Армією».

- За що батько хвалив Михайлика?

«Дома він (батько) про нашу працю говорив, як про щось героїчне»; «Хмари йдуть на нас, громи обвалюються над нами, блискавки падають перед нами, а ми собі оремо та й оремо поле».

- Як Михайлик ставився до того, хто зневажав селянина?

«А ота книжка погорда до селянина і його кривної праці породила в мені першу відразу до пихи, де б не вищирювала вона свої ікли: чи з житейського щодення, чи з книги, бо в книжці злеліяне слово має бути справжнім святом душі й мислі».

- Що свідчить про любов хлопця до читання?
- З чим було пов'язано те, що Михайлик більше не мав можливості читати вночі?

«...Я необережно зиркнув на жердяку над ліжком побачив на ній чорта і скрикнув. Правда, одразу ж виявилось, що то був не чорт. А чорні дідові штани. Та ця помилка дорого коштувала мені: мати почала на ніч замирати каганчика у прискринку».

- Яким чином Михайлик зробив свій каганець?

«Робив я його весело, швидко і просто: дідовою ножівкою відчикрижив денце французького патрона, знизу в шийку втягнув гніт, все це пропустив через серцевину кукурудзяного качана і ним наглухо зачопив невелику бляшанку з бензином».

- До чого прагнув Юхрим Бабенко?

«Він усе хотів вирватись у будь яке, аби тільки начальство і, де міг, спідтишка кусав і оббріхував отих керівників у свитах і шинелях, що, ледве вмючи розписатися, у революцію розписувалися за нову владу своєю кров'ю. Єдине, що мав гарного Бабенко,— то це почерк. Дивно було, як артистично красиві літери вмщували різну погань, що вимірковувала Юхримова голова».

- Що запропонував Юхрим Михайлику на пропозицію хлопчика отримати книгу «Пригоди Тома Сойєра»?

- Чому мати Михайлика носила гарбузове насіння в довжелезній вузькій торбині на поясі?

«Це для того виношую, щоб у ньому раніше прокидалося життя і щоб гарбузи були більшими. Ти ж бачив, в нас гарбузи, як підсвинки, лежать?»

- Яким насінням була «багата» мати хлопчика?

«В них лежало все те, що далі зійде, зацвіте, закрасується й перев'ється по всьому городі: огірки, квасоля біла, ряба й фіалкова, безлуский горіх, турецький боб, чорне просо на розвод, кукурудза жовта й червона, капуста, буряки, мак, морква, петрушка, цибуля, нагідки, чорнобривці, гвоздика і ще всяка всячина».

Перегляд відповідних епізодів з кінофільму

- Про що це свідчить?

- Чого навчила мати Михайлика?

«Вона перша в світі навчила мене любити роси, легенький ранковий туман, п'янкий любисток, м'яту, маковий цвіт, осінній гороб і калину, вона першою показала, як плаче од радості дерево, коли надходить весна, і як у розквітлому соняшнику ночує оп'янілий джміль. Від неї першої я почув про калинковий міст, до якого й досі тягнуся думкою і серцем...»

- Що відчув Михайлик, коли без дозволу матері набрав насіння?

«Вузлики ж чималенькі. Може, якось усе й обійдеться? Я знаю, що мене варто за такі думки відбатожити, але не можу перебороти спокуси. Скочивши на домівку, взяв із мисника гранчасту склянку і, холонучи, почав на печі наміряти насіння – дві склянки в одну кишеню, дві – в другу. Воно мені здалося на початку пекучим і важким, наче каміння».

- Якою у творі зображена жінка-жебракка із сином?

«З двору наполохано виходить у рам'ї, у розтоптаному взутті глибокоока, ще молода жінка, її погляд шукає землі, а розгонисті брови летять вгору. Збоку до неї тулиться босоногий без картузика хлопчак. їхні страдні виснажені обличчя припали темінню далеких доріг і голоду. Жінка зупинилася навпроти мене, потрісканими пальцями поправляє хустку, а в її чорних очах закипають темні сльози...»

- Чим саме жебраки вразили Михайлика?

- Як ви ставитеся до жебраків?

- Чому Михайлик не пожалів насіння для хлопця-жебрака?

- Які слова вдячності висловила жебракка Михайлику?

«Хай тобі, дитино, завжди, завжди добре буде поміж людьми».

- Про що вони свідчать?

- Чим закінчився похід Михайлика до Юхрима Бабенка щодо отримання книги для читання? Розкажіть про цю зустріч.

Перегляд відповідних епізодів з кінофільму

- Що дід зробив для Михайлика? (Вітряк)

- Як зреагувала мати на те, що Михайлик взяв без дозволу гарбузове насіння? Чим це пояснити?

«Бо хто й пособить у світі бідному чоловіку, хто дасть йому скибку хліба чи ложку борщу? Ніхто, тільки такий самий злидар».

7. Закріплення вивченого матеріалу

7.1. Розв'язування тестових завдань

До I розділу повісті

1. На думку діда Дем'яна, лебедині крила під час польоту птахів:
а) свистять; б) дзеленчать; в) співають.
2. Якої пори року відбуваються події на початку твору?
а) Восени; б) взимку; в) навесні.
3. Дід Дем'ян розповів Михайлику, що лебеді на своїх крилах приносять:
а) щастя; б) життя; в) казку.
4. Михайлик від діда Дем'яна дізнався про ключі:
а) срібні; б) чарівні; в) золоті.
5. Траплялося так, що іноді ключі могла загубити Михайликова:
а) бабуся; б) мати; в) тітка.
6. Михайлику дуже хотілося піти в лісову далечінь і подивитися з берега на лебедів, але:
а) не пускала мати; б) не мав чобітків; в) треба було йти до школи.
7. За неслухняність мати називала Михайлика:
а) розбишакою; б) халамидником; в) вариводою.
8. Чим скористався Михайлик для катання на льодяній горці?
а) Ночовками; б) грамаками; в) ослінчиком.
9. Михайлик з бабусею ходив до:
а) лісу збирати горіхи та ягоди; б) церкви; в) церковного титаря.
10. Всі діти, боялися на селі:
а) ходити до лісу; б) *титаря*; в) бабусю Михайлика.
11. Однокрила качка у дворі Михайлика вміла:
а) розбиратися в людях; б) захищати своїх каченят від собак;
в) передбачати погоду.
12. Яке прислів'я використав дід Дем'ян, характеризуючи Юхрима Бабенка?

- а) «Сто друзів – це мало, один ворог – це багато».
- б) «Ти його борони від собак, а він тобі покаже кулак».
- в) «Не чоловік, а варивода!»

Примітка. За кожен правильну відповідь встановлюється 1 бал.

До II розділу твору

1. Вид роботи, який не виконував Михайлик по господарству:

- а) не гострив сапи; б) не носив води; в) не рубав дрова.

2. Найбільше Михайлик любив з мамою:

- а) садити; б) випікати хліб; в) доглядати за худобою.

3. Своєю слабкістю головний герой вважав:

- а) збирання грибів; б) полювання з дідом; в) читання.

4. Великою розкішшю для Михайлика були:

- а) окуляри; б) штанці; в) чоботи.

5. Звідкіль Михайлик знав, що за плугом навіть сам Бог ходив? З:

- а) Біблії; б) щедрівок; в) колядок.

6. Мати забороняла сину читати книги через те, що вони:

- а) шкідливо впливають на розум її дитини; б) псують зір;
- в) ніяк не виховують.

8. Коли хтось ловив на селі відьму, то не милував її і намагався:

- а) втопити; б) сховати в темний льох; в) відрубати їй руку.

9. Хто на селі найбільше воював з нечистою силою?

- а) Дядько Себастьян; б) дядько Микола; в) мати Михайлика.

10. На думку Михайлика, нечисту силу може налякати:

- а) Палаючий каганець; б) спів півнів; в) вінок з волошок.

11. Нечиста сила «залазила в слово», як:

- а) Плодожерка в яблуко; б) цвях в деревину; в) голка в тканину.

12. На що Михайлик виміняв на ярмарку тоненьку книжечку «Три торби реготу»?

- а) Чоботи; б) глек молока; в) крашанки.

13. Єдине, що мав гарного Юхрим Бабенко,— то це:

а) почерк; б) розум; в) співучий голос.

Примітка. За кожен правильну відповідь встановлюється 1 бал.

7.2. Робота на картках

Картка № 1

1. Прокоментуйте, що мав на увазі М. Стельмах, говорячи, що «кожна калюжа тримала в собі клопоть сонця». Який художній засіб має ця цитата?

2. Доведіть, що оранка для кожного селянина вважалася святим ділом.

Відповідаючи, посилайтеся на зміст твору.

3. Твір «Гуси-лебеді летять...» М. Стельмах присвятив:

а) своїм батькам; б) всім маленьким читачам;

в) допитливим і кмітливим.

Картка № 2

1. Чому, на ваш погляд, для Михайлика перша борозна була святом?

Дослідіть, що відчув хлопець, допомагаючи батьку на полі?

2. Прокоментуйте слова діда Дем'яна: «...Принесли нам лебеді на крилах життя». Відповідаючи, доберіть факти з власних спостережень.

3. Дядько Себастьян — це:

а) сільський депутат; б) голова комбіву; в) бригадир трактористів.

Картка № 3

1. Що мав на увазі Михайлик, говорячи: «Птиця також боса ходить і не журиється». Свої думки обґрунтуйте.

2. Чому для Михайлика оточуючий його світ вважається казковим? Це реальність чи фантазія хлопця? Власні міркування вмотивуйте.

3. Який роман читав Михайлик?

а) «П'ятнадцятирічний капітан»; б) без початку і кінця;

в) «Чорна рада».

7.3. Завдання «Асоціація-відповідність»

Так, образ «гусей-лебедів» – це дитинство М. Стельмаха. А поруч з головним героєм жили і прекрасні працьовиті люди, і негідні у своїй поведінці.

Виконайте наступне завдання:

Знайдіть відповідність між героями твору та предметами за асоціаціями, поєднайте їх лініями, поясніть свій вибір. Яку роль ці предмети відіграли в житті Михайлика?

Книга «Пригоди Тома Соєра»	голодуючі
Дві склянки гарбузового насіння	мати Михайлика
Щавель	Юхрим Бабенко
Новий вітряк	батько Михайлика
Картина «Страшний суд»	дід Михайлика
«Ранній» плуг	бабуся Михайлика

7.4. Завдання «Асоціативний ряд»

Ми пізнаємо навколишній світ, спостерігаємо за вчинками людей, спираючись на власні відчуття, тому наступне завдання таке: назвіть ключові слова чи опишіть вчинок героїв із твору «Гуси-лебеді летять», який асоціюється у вас з такими поняттями:

Життя -

Доброта -

Небезпека -

Мрія –

Турбота –

Радість –

Скупість –

Нещирість –

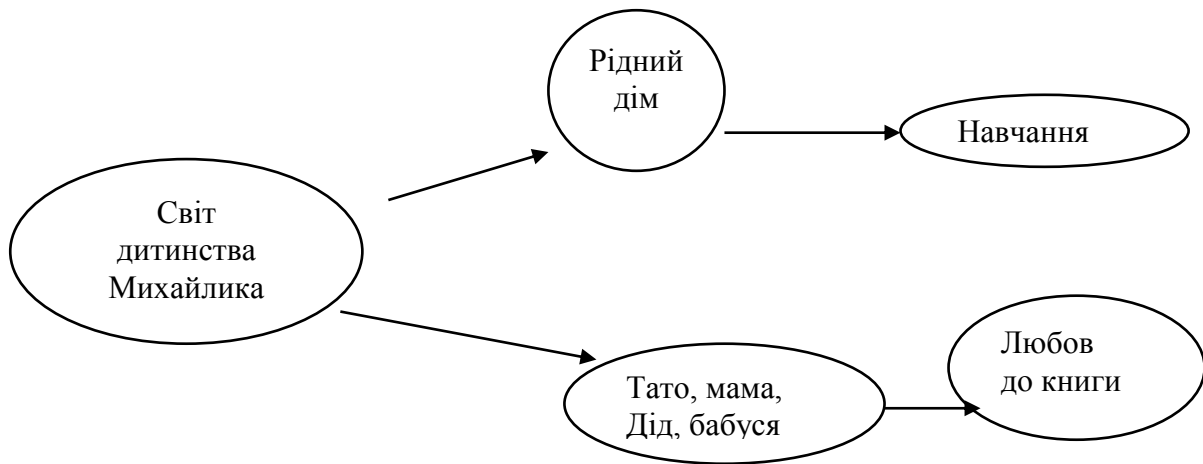
Безтурботність –

Кмітливість –

Заздрість –

7.5. Завдання «Асоціативна схема»

Так яким же постає світ дитинства в уяві М. Стельмаха? Давайте за допомогою «гусей-лебедів» побудуємо асоціативну схему «Світу дитинства Михайлика».

(чоботи, ключі від сонця, качка, голодні люди, похід до церкви, гарбузове насіння, ковзанка тощо) Показ слайду мрії Михайлика – чоботи 20-х років ХХ ст.

8. Підсумок уроку

Цей своєрідний ключ гусей-лебедів – пам'ять письменника про власне дитинство, а тепер давайте продовжимо цей політ у країну дитинства власними спогадами. Кожен на пташці напишіть ключове слово найяскравішого спогаду вашого світу дитинства. Можливо, це зустріч з кимось чи довгоочікувана подорож, або якась мрія.

Народна мудрість стверджує: «Крила міцніють у польоті». Вдалої вам дороги, нехай всі ваші мрії здійсняться.

Повернутися до епіграфу уроку.

А лебеді летять...
над моїм дитинством ,
над моїм життям...

М. Стельмах

5. Повідомлення домашнього завдання

У цій скриньці знаходиться засіб реалізації мрії Михайлика. Його тут всього дві, не більше, не менше, а рівно дві склянки. Саме стільки, скільки не вистачило Михайликові для здійснення його дитячої мрії. Що ж тут? І яка мрія була у Стельмаха?

Напевно, пізніше він прочитав «Пригоди». А яка мрія є чи була у вас? Чи здійснилася вона?

Напишіть вдома твір-мініатюру «Моя мрія».

Завдання «Асоціація-відповідність»

Знайдіть відповідність між героями твору та предметами за асоціаціями, поєднайте їх лініями, поясніть свій вибір. Яку роль ці предмети відіграли в житті Михайлика?

Книга «Пригоди Тома Сойєра»

Дві склянки гарбузового насіння

Щавель

Новий вітряк

Картина «Страшний суд»

«Ранній» плуг

голодуючі

мати Михайлика

Юхрим Бабенко

батько Михайлика

дід Михайлика

бабуся Михайлика

Список використаних джерел інформації

1. Українська література. 5-12 класи [Текст] : програма для загальноосвітніх навчальних закладів.. – К. : Перун. Ірпінь, 2005. – 236 с.
2. Авраменко, О.М. Українська література [Текст] : підручник для 7 класу / О.М. Авраменко. – К. : Грамота, 2007. – 296 с.
3. Вивчення української літератури. 7 клас [Текст] : інтегровані уроки. –Х. : Ранок, 2007. –127с.
4. Парашич, В.В. Українська література. 7 клас [Текст] : комплексний зошит для контролю знань / В.В. Парашич. – Х.: Ранок, 2009. – 48с.
5. Чупринін, О.О. Усі уроки української літератури в 7 класі [Текст]. – Х.: Видавнича група «Основа», 2007. – 544с.